

dr hab. inż. Zbigniew Ciekankowski
Menedżerska Akademia Nauk Stosowanych
w Warszawie

Warszawa dn. 18.12.2023 r.

RECENZJA
ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

mgr. Mirosława Łuszcza

opracowanej pod tytułem

PRZECIWDZIAŁANIE WSPÓŁCZESNYM
ZAGROŻENIOM BEZPIECZEŃSTWA
W JEDNOSTKACH PENITENCJARNYCH SŁUŻBY
WIĘZIENNEJ W POLSCE

1. Ocena ogólna

Rozprawa doktorska pod tytułem *Przeciwdziałanie współczesnym zagrożeniom bezpieczeństwa w jednostkach penitencjarnych Służby Więziennej w Polsce* napisana przez magistra Mirosława ŁUSZCZA pod kierunkiem naukowym profesora doktora habilitowanego Ryszarda SZYNOWSKIEGO oraz promotora pomocniczego doktora Marka KALMANA, jest niewątpliwie interesująca z naukowego punktu widzenia. Tematyka pracy odnosi się do identyfikacji zagrożeń pojawiających się w jednostkach penitencjarnych w Polsce. W pracy przedstawiono jednostki organizacyjne Służby Więziennej, w których funkcjonują osoby odbywające karę pozbawienia wolności, tymczasowo aresztowani oraz funkcjonariusze

i pracownicy Służby Więziennej działający w tychże jednostkach. Wyzwanie realizacji prawidłowej misji w wymienionych podmiotach wymaga określenia, przestrzegania i uaktualniania zastosowania zasad bezpieczeństwa.

Celem niniejszej recenzji jest ocena przedłożonej rozprawy doktorskiej pod kątem spełnienia wymagań określonych w artykule 13 ust.1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (tj. Dz. U. 2017 r. poz. 1789) w związku z art. 187 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tj. Dz. U. z 2022 r. poz. 574).

Doktorant we wstępie przedstawia tezę, że właściwe zapewnienie bezpieczeństwa i niwelowanie związanych z tym zagrożeń dla obywateli każdego kraju polega na działaniach odpowiednich służb zapewniających bezpieczeństwo.

Wiodącym motywem, dla którego Doktorant podjął się napisania niniejszej rozprawy doktorskiej są doświadczenia zawodowe zdobyte podczas wieloletniej służby w jednostkach penitencjarnych Służby Więziennej na stanowisku kierownika działu ochrony zakładu karnego. Autor podkreśla, że zadania jakie stawiane są funkcjonariuszom Służby Więziennej powinny być dostosowane do pojawiających się nowych potrzeb oraz zagrożeń. Skuteczność i efektywność w przeciwdziałaniu zagrożeniom można osiągnąć m.in. poprzez adekwatne działania wyszkolonych funkcjonariuszy, realizowane w zgodzie z opracowanymi metodami i procedurami.

Doktorant słusznie zauważa, że kluczowym elementem związanym z przeciwdziałaniem współczesnym zagrożeniom na terenie jednostek penitencjarnych jest współpraca Służby Więziennej z innymi instytucjami, co zapewnia wymianę informacji i zdobywanie wiedzy. Niezbędna jest także systemowość, konsekwencja i strategiczna jedność procedur realizowanych we wszystkich jednostkach penitencjarnych w Polsce. Rozwiązania prezentowane przez Doktoranta mogą przyczynić się do zwiększenia efektywności działań. Wskazane połączenie teorii i praktyki Badacza tematu powodują, że analizowana treść rozprawy naukowej jest niewątpliwie interesująca w swej jakościowej i funkcjonalnej płaszczyźnie.

W ciekawej treściowo dysertacji daje się zauważyć etapowość prowadzonej narracji i argumentacji. Całość opisu procesu badawczego jest opracowana poprawnie, co unaocznia umiejętności autorskie w kwestiach właściwego kształtowania procedury poznawczej. To z kolei jest konieczne przy dokumentowaniu przygotowania autorskiego do pełnienia funkcji

przypisywanych pracownikowi naukowemu i tym samym merytorycznej zasadności uzyskania pierwszego stopnia naukowego.

2. Metodologiczna ocena rozprawy

Uwzględniając złożoność przedmiotu poznania należy stwierdzić, że Doktorant podjął się trudnego zadania, wymagającego rozległej i żmudnej pracy badawczej, związanej ze złożonością zdarzeń czy opinii, często tylko w poszukiwaniu drobnych fragmentów przekładających się logicznie na obraz realnej przedmiotowo rzeczywistości. W związku z powyższym należy stwierdzić, że analiza metodologiczna aspektów pracy doktorskiej wskazuje, iż jest ona skonstruowana poprawnie i odpowiada wymogom metodologicznym nauk społecznych.

Recenzowana praca doktorska składa się z siedmiu rozdziałów, streszczenia, wstępu, zakończenia, bibliografii oraz załączników. Dodatkowo praca zawiera spis tabel, wykresów i rysunków oraz wykazu skrótów, a całość dysertacji zajmuje 297 stron.

We wstępie (zawartym na stronach 7-10) Doktorant wprowadza czytelnika w sytuację problemową, podkreślając, że zagrożenia pojawiające się w jednostkach penitencjarnych w Polsce zmuszają władze państwowe do zwrócenia szczególnej uwagi na funkcjonowanie i poprawę standardów bezpieczeństwa we wszystkich jednostkach Służby Więziennej. Tutaj również znajduje się syntetyczny opis struktury pracy, co jest zgodne ze sztuką konstrukcji tekstów naukowych.

W rozdziale pierwszym (strony 11-30) pod tytułem *Podstawy metodologiczne rozprawy doktorskiej*, Doktorant przedstawił przedmiot i cel badań, główny problem badawczy oraz problemy szczegółowe, w ślad za problemami główną hipotezę badawczą oraz hipotezy szczegółowe. Autor nakreślił przebieg procesu badawczego, uwzględniając etapy: koncepcyjny, realizacji badań i finalizacji badań, a także dokonał charakterystyki zastosowanych metod badawczych oraz uzasadnił celowość ich wykorzystania.

Analizując treść problemów badawczych przedstawionych w dysertacji, należy podkreślić, że stanowią one ambitne zadanie badawcze o charakterze deskrypcyjnym, eksplanacyjnym, diagnostycznym i w jakimś stopniu również predyktywnym. Wygenerowane problemy szczegółowe wyznaczyły drogę postępowania badawczego, którego cechami są zwięzłość i rzeczowość.

Hipotezy robocze, przyjęte przez Doktoranta na potrzeby badań, są powiązane zarówno z wyznaczonymi celami badań, jak i z problemami badawczymi. Do rozwiązywania

problemów zastosowano podejście z wykorzystaniem teoretycznych i empirycznych metod badawczych. Badania ankietowe zrealizowano wśród 465 funkcjonariuszy w 31 jednostkach penitencjarnych w Polsce. Co stanowi wyczerpującą próbę badawczą. Dodatkowo właściwie przedstawiono kryteria doboru celowego ekspertów do badania pogłębionego – wywiadu.

W rozdziale drugim (strony 31-66) pod tytułem *Służba więzienna w systemie bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, Doktorant przedstawił rolę Służby Więziennej w systemie bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej, odnoszące się do teoretycznych i prawnych uwarunkowań bezpieczeństwa wewnętrznego w Polsce. Doktorant uwzględnił strukturę organizacyjną Służby Więziennej i jej charakter w odniesieniu do pojęcia grup dyspozycyjnych państwa. Rozdział kończy się sformułowaniem wniosków częściowych.

W rozdziale trzecim (strony 67-97), pod tytułem *Uwarunkowania zapewniające bezpieczeństwo w jednostkach penitencjarnych służby więziennej w Polsce* przedstawiono zagadnienia wynikające z podstaw prawnych i wyłaniających się z nich kategoryzacji strukturalnych systemu penitencjarnego. Opisano obowiązki i prawa stanowiące ramy aktywności zawodowej funkcjonariuszy oraz przedstawiono elementy zabezpieczeń techniczno-ochronnych stosowanych w jednostkach organizacyjnych Służby Więziennej. Rozdział kończy się wnioskami, odnoszącymi się do analizowanej problematyki.

W rozdziale czwartym (strony 98-142) pod tytułem *Identyfikacja i charakterystyka współczesnych zagrożeń bezpieczeństwa w jednostkach penitencjarnych służby więziennej w Polsce*, Doktorant określił aktualne zagrożenia bezpieczeństwa w jednostkach penitencjarnych. Autor opierał się na podziale zagrożeń: wynikających ze strony funkcjonariusza, wynikających z postawy więźniów oraz wynikających z innych przyczyn. Opisuując zagrożenia wewnętrzne i zewnętrzne Doktorant konkluduje wyniki analiz w częściowym opracowaniu wniosków.

W rozdziale piątym (strony 143-164) pod tytułem *Metody i procedury przeciwdziałania współczesnym zagrożeniom bezpieczeństwa w jednostkach penitencjarnych stosowane w wybranych państwach Unii Europejskiej oraz w Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej*, Doktorant przedstawia metody i procedury przeciwdziałania terażniejszym zagrożeniom bezpieczeństwa stosowane na terenach jednostek penitencjarnych w wybranych państwach Unii Europejskiej oraz w Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej. Konsekwentnie realizując opis naukowy rozdział kończy się wnioskami, stanowiącymi rozwiązanie przyporządkowanego do tej części tekstu problemu szczegółowego.

W rozdziale szóstym (strony 165-220) pod tytułem *Analiza wyników badań własnych*, Doktorant odnosi się do wyników badań empirycznych. Ich interpretacja pozwoliła opracować

autorski plan usprawnienia metod i procedur przeciwdziałania aktualnym zagrożeniom bezpieczeństwa w jednostkach penitencjarnych w Polsce. Warto zaznaczyć, że w rozdziale 6.1. przedstawiono charakterystykę próby badawczej jednak nie uwzględniono znaczenia czynników demograficznych na poszczególne odpowiedzi dotyczące problematyki badań. Zatem nie wiadomo czy np. płeć lub staż pracy różnicuje jakościowo podejście do przedstawianych opinii. Wydaje się, że taka analiza mogłaby wnieść ciekawe wnioski badawcze. Syntetyczne podsumowanie prowadzonych rozważań i analiz statystycznych ujęto w formie wniosków cząstkowych.

W rozdziale siódmym (strony 221-247) pod tytułem *Metody i procedury przeciwdziałania współczesnym zagrożeniom bezpieczeństwa w jednostkach penitencjarnych*, Doktorant przedstawił kierunki rozwoju przeciwdziałania współczesnym zagrożeniom bezpieczeństwa na terenie jednostek penitencjarnych podkreślając znaczenie współpracy Służby Więziennej z innymi instytucjami. Zaproponowane nowe metody i procedury zostały opracowane do zagrożeń już istniejących oraz do tych z dużym potencjałem zaistnienia w przyszłości. Podkreśla się tu użycie bezzałogowych statków powietrznych czy proces radykalizacji. Autor dysertacji uszczegółowił, jak ma wyglądać jego zdaniem właściwa profilaktyka i przygotowanie do adekwatnej odpowiedzi na zagrożenia ze strony funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej. Podobnie jak w poprzednich rozdziałach etapowość prowadzonego procesu poznania jest zwieńczona wnioskami cząstkowymi.

W zakończeniu (umieszczonym na stronach od 248 do 255), Doktorant podsumowuje całościowo uzyskane rezultaty badań z odniesieniami do rozwiązania problemów oraz weryfikacji hipotez, przy wykorzystaniu zastosowanych metod. Autor podkreśla, że przeprowadzone badania potwierdziły wielopłaszczyznowość systemu bezpieczeństwa w badanych podmiotach, wskazując na jego silne i słabe strony, zarówno w strategii komunikacji wewnętrznej, jak i zewnętrznej badanych instytucji. Doktorant również wskazuje możliwe i realne rozwiązania prowadzące do osiągnięcia w rzeczywistości celu pragmatycznego, co umożliwi pozytywny wpływ na pracę funkcjonariuszy, ale również na wzrost bezpieczeństwa na terenie jednostek penitencjarnych oraz osób tam przebywających.

Analizując układ dysertacji z punktu widzenia proporcji między wielkością (obszernością) poszczególnych rozdziałów, można uznać za poprawny. Kolejność poszczególnych rozdziałów wynika logicznie z toku prowadzonego procesu poznawczego. Poprawna jest również struktura poszczególnych rozdziałów. Wyraźnie jest w nich dostrzegalna etapowość prowadzonego poznania, jak również logika prezentacji osiągniętych efektów badań.

Literatura przedmiotu (225 pozycji) dotycząca rozmaitych aspektów rozpatrywanej problematyki została dobrana i wykorzystana poprawnie. W całościowym ujęciu Doktorant wykazał, że nie tylko potrafi zgromadzić materiał badawczy, uporządkować i dokonać selekcji, lecz także posiada umiejętność swobodnego prezentowania treści w formie pożądanej dla prac naukowych. Za wystarczający należy uznać zbiór grafik, tabel i wykresów, pozwalających zarówno na pełniejszy opis podejmowanych kwestii, jak i na zrozumienie analizowanego problemu.

Rekapitulując należy stwierdzić, że Doktorant jest przygotowany do samodzielnego prowadzenia badań.

3. Ocena merytoryczna

Recenzowana rozprawa doktorska stanowi zwarte opracowanie naukowe liczące 255 stron, bibliografię oraz załączniki (razem 297 stron).

Pod względem merytorycznym dysertacja wnosi nowe wartości poznawcze. Dowodzi, że sama izolacja więźniów powiązana jest równolegle z bezpieczeństwem samych jednostek penitencjarnych, a tym samym przyczynia się do ochrony społeczeństwa od osób nieprzestrzegających ustalonych norm i prawa. Dostateczna wiedza o zagrożeniach, jakie mogą wystąpić w jednostkach penitencjarnych, pozwala zapobiec zdarzeniom lub zminimalizować skutki ich wystąpienia. Za ciekawy uznaję fragment rozważań dokonanych przez Doktoranta na podstawie analizy wybranych danych zawartych w Rocznej informacji statystycznej z okresu 2011–2021. Wskazują one bowiem na niepokojące braki (na przestrzeni wielu lat) w zbiorczych informacjach dotyczących np. użycia bezzałogowego statku powietrznego czy liczby napaści na funkcjonariusza poza służbą w latach 2015–2021 (s. 127), liczby samobójstw więźniów, czy zdarzeń dotyczących znęcania się nad więźniami w latach 2011–2017 (s. 130, 134).

Cennym wnioskiem badawczym jest zidentyfikowana konieczność formalnego wyodrębnienia szeregu zagrożeń: zarówno tych, które występują obecnie, jak i tych, których przepisy nie wyszczególniają, a zostały one sformułowane w wyniku prowadzonych przez Autora dysertacji badań. Uzyskane wnioski wyznaczają kierunek usprawnień działań w konkretnych wymiarach, co czyni opisywany projekt badawczy realnym, mierzalnym i wartościowym pragmatycznie wariantem wzmacniania bezpieczeństwa.

W zakończeniu dysertacji Doktorant podsumowuje przeprowadzone badania, umieszczając swoje spostrzeżenia z przeprowadzonego procesu poznawczego. Uzyskane wyniki pozwalają konstatować, że cel badań jaki został założony — osiągnięto.

Podczas wnikliwej analizy treści rozprawy dostrzec można pewne kwestie, które wymagają wyjaśnienia. Proszę o ich uściślenie:

1. Biorąc pod uwagę, że w literaturze przedmiotu kryteria podziału celu badawczego na poznawczy i utylitarny cechuje nie tylko jak wskazał na stronie 21 Doktorant — koniunkcja, lecz także alternatywa, **które ze sformułowanych 6 celów szczegółowych zaliczyłby Doktorant do kategorii celów poznawczych, a które do utylitarnych?**
2. W treści hipotezy szczegółowej nr 1 Badacz określa od czego zależy prawidłowe funkcjonowanie jednostek penitencjarnych w Polsce. **Czy w opinii Doktoranta sformułowana hipoteza szczegółowa nr 1. jest odpowiedzią na pierwszy problem szczegółowy? Czyli czy treść hipotezy wskazuje na to jak funkcjonują jednostki penitencjarne w Polsce w kontekście potencjalnych zagrożeń?**
3. Opisując metody badawcze Doktorant wykorzystał metodę sondażu diagnostycznego, zrealizowanego techniką wywiadu i ankietowania. Proszę o wyjaśnienie **jak rozumie Doktorant pojęcie metody i techniki oraz narzędzia badawczego, skoro na stronie 24 pisze, iż w pracy wykorzystano również metodę badawczą, jaką jest wywiad?**
4. Jako interesujące uznaję wnioski dotyczące problematyki radykalizacji w odniesieniu do sformułowanej przez Doktoranta tezy, że *radykalizacja więźniów jest to zjawisko nowe, które do chwili obecnej nie występuje na terenie polskich jednostek penitencjarnych* (s. 234). Uprzejmie proszę o rozwinięcie tego wątku podczas obrony publicznej dysertacji odpowiadając na pytanie **jakie dane wyjściowe pozwoliły Doktorantowi na sformułowanie wyżej cytowanego wniosku?**
5. Konstrukcja narzędzia badawczego (kwestionariusza ankiety) wskazuje na potencjał badawczy Doktoranta. Próba sprostania rzetelności i trafności zastosowanych wskaźników prowokuje jednak pytanie: **co spowodowało, że nie zdecydował się Doktorant zastosować skali Likerta w ramach zwiększenia potencjału poziomu pomiaru? (pytania 1, 2, może 4 dla problemu pierwszego, pytania 1, 2 dla problemu drugiego).** Dodatkowo warto byłoby uszczegółwić o jakie możliwości pyta Doktorant w 5 punkcie badania ankietowego *Czy ma Pani/Pan możliwość*

zapoznania się z metodami zapobiegania zagrożeniom AŚ/ZK stosowanymi w innych krajach Europy? Czy chodzi o możliwości oferowane przez instytucję, system szkolenia, zasoby biblioteczne czy intelekt badanych?

Zaznaczam, że prezentowana przeze mnie dociekliwość, dotycząca konstrukcji narzędzi badawczych, wynika tylko z faktu uznania prezentowanej materii za interesującą i potrzebną dla wzmocnienia czynników współczesnego bezpieczeństwa w podmiotowych instytucjach. Za szczególnie cenne badawczo uważam zastosowanie w kwestionariuszu znaczącej liczby pytań otwartych. Analiza wyników uzyskanych w ten sposób jest zawsze trudna, czasochłonna i wskazuje na ambicje badawcze autora narzędzia.

Doceniając prezentowaną do recenzji część operacjonalizacji i konceptualizacji pozwalam sobie na kolejną refleksję własną, stanowiącą jedynie dowód na wysoki poziom pracy prowokujący do polemiki, co należy rozpatrywać w kategorii waloru nie wady. Zatem wydaje się, że odpowiadając na nadrzędny (główny) problem badawczy dotyczący tego jakie metody i procedury należy wdrożyć w celu odpowiednio wczesnego zapobiegania współczesnym zagrożeniom w jednostkach penitencjarnych Służby Więziennej w Polsce, warto byłoby udzielić zbiorczej odpowiedzi enumeratywnie formułowanych rozwiązań, zamiast odpowiadać, że powinny być to metody i procedury takie jak w państwach X i Y. Gdyż w logicznej konstrukcji hipotezy czytelnik dalej nie wie jakie to są konkretnie metody.

W podsumowaniu należy stwierdzić, że rozprawa jest napisana poprawnym i precyzyjnym językiem. Rzadko występują w niej błędy edycyjne (interpunkcyjne i tak zwane literówki), i trzeba zaznaczyć, że nie obniżają one wartości pracy. Argumentacja tez oraz przedstawione propozycje nie wzbudzają większych wątpliwości. Poprawność wnioskowania oraz jednoznaczność twierdzeń podnoszą w moim przekonaniu wartość dysertacji, podobnie jak styl opisu naukowego.

4. Wniosek końcowy

Rozprawa doktorska pod tytułem *Przeciwdziałanie współczesnym zagrożeniom bezpieczeństwa w jednostkach penitencjarnych Służby Więziennej w Polsce* napisana przez magistra Mirosława ŁUSZCZA pod kierunkiem naukowym profesora doktora habilitowanego Ryszarda SZYNOWSKIEGO oraz promotora pomocniczego doktora Marka KALMANA, zasługuje na ogólną ocenę pozytywną. Logiczna i spójna całość rozważań pozwalają stwierdzić, że rozprawa spełnia warunki i wymagania niezbędne do nadania stopnia doktora dziedzinie

nauk społecznych. Dysertacja stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, oryginalne rozwiązanie w zakresie zastosowania wyników własnych badań naukowych w sferze społecznej.

Biorąc pod uwagę metodologiczny i merytoryczny poziom przedstawiony w rozprawie rozwiązań a także ich oryginalność i użyteczność stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska spełnia wymagania określone w artykule 13 ust.1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (tj. Dz. U. 2017 r. poz. 1789) w związku z art. 187 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tj. Dz. U. z 2023 r. poz. 742). Tym samym rekomenduję jej przyjęcie do dalszego postępowania kwalifikacyjnego i wnoszę o dopuszczenie magistra Mirosława ŁUSZCZA do publicznej obrony rozprawy doktorskiej.

